

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2021.44.245086>
УДК 343.985.2(7)

О. В. Нарожна, заступник декана економіко-правового факультету,
старший викладач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра кримінального права, кримінального процесу та криміналістики
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: narozhna@onu.edu.ua

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ НОТНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПОСЯГАННЯМ НА КУЛЬТУРНІ ЦІННОСТІ

У статті розглянуто питання, що виникають при розслідуванні кримінальних правопорушень на прикладі незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Проведення окремих видів експертиз розкрито як діяльність експертів, що володіють знаннями різних наукових галузей. Висвітлено особливості проведення комплексної судово-технічної експертизи документів та мистецтвознавчої експертизи. Визначено основні методи, якими користуються експерти вказаних видів експертиз. Наголошено, що найбільш перспективним та доцільним порядком проведення комплексної експертизи нотної літератури є проведення спочатку технічної експертизи документів, що дозволить відновити втрачені фрагменти як матеріалу, так і тексту музичного твору з урахуванням методів, які згодом використовуватиме експерт-мистецтвознавець.

Ключові слова: експертиза, експерт, нотна література, культурні цінності, судова експертиза, документ.

Постановка проблеми. Мистецтво цінувалося всі періоди історії, вартість рідкісних експонатів зростає з року в рік. З метою визначення цінності творів мистецтва, встановлення їх самобутності та культурної цінності фахівці науково-дослідних інститутів України проводять відповідні мистецтвознавчі дослідження. Маючи знання, необхідні для надання висновків з питань дослідження, експерти досліджують антикваріат та витвори мистецтва. Як зазначено в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, «до числа об'єктів мистецтвознавчої експертизи належать предмети антикваріату та твори монументального та станкового живопису, графіки, декоративно-ужиткового мистецтва, пам'ятки архітектури, скульптури, дрібної пластики, музичні інструменти, нотна література; нумізматики, фалеристика, геральдика та вексилологія (герби, прапори); друкована продукція, аудіо- та відеозаписи, фотографія» [1, розд. VII, п. 7.1.].

Нотна література, що входить до об'єктів дослідження мистецтвознавчої експертизи, доволі часто представляє собою унікальні друковані праці, які є історичним та культурним надбанням людства. Вони знаходяться у приватних колекціях, в бібліотеках музичних шкіл, училищ та консерваторій України, в обласних бібліотеках, а також у Державній науковій установі «Книжкова палата України імені Івана Федорова» тощо. Зокрема, це збірки за авторством композиторів М. І. Глінки («Життя за царя», 1880 р.), В. І. Ребікова («Елка», 1905 р.), В. І. Сокальського («Репка», 1900 р.), М. В. Арцибушева («Романси», 1903 р.). Деякі збірки нотної літератури, що зберігаються у вказаних установах, виставляються в експозиціях літературних та художніх музеїв України та світу, викликаючи інтерес публіки не лише фактом історичної та культурної цінності, але й наявністю авторських нотаток та навіть автографів або посвят, поставлених власноруч композиторами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє стверджувати, що запропонована тема є недостатньо розробленою, хоча її теоретичні засади не є новими для криміналістики. Але сучасна дійсність вимагає нового осмислення питань проведення окремих видів експертиз, зокрема, мистецтвознавчої. Різноманітні аспекти проведення експертиз при розслідуванні правопорушень були предметом дослідження Р. С. Белкіна, А. Ф. Волобуєва, І. В. Гори, В. А. Журавля, В. О. Коновалової, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітька, О. О. Шульги та ін.

Метою статті є розробка та аналіз теоретичних засад проведення експертизи нотної літератури при розслідуванні незаконного проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини та інших правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Музика завжди супроводжувала життя людини. Жодне дійство не проходило без музики й танцю, будь то полювання, посів, свято врожаю. Першими ритуалами були богослужіння із музичним супроводом. З роками складнішою ставала музика, і тим більше хотілося передати нащадкам її найкращі зразки.

Найдавніші зразки запису музики збереглися на території Індії та Китаю, а також існує клинопис стародавнього Вавилону, якому понад 4,5 тисячі років. У Київській Русі також була своя система запису, яку називали знаменним нотним записом. Відповідні занотовування виконували на папірусі, бересті, глині, дерев'яних дощечках тощо. Але з розповсюдженням паперу, а згодом і друкарської справи, нотна література видавалася або переписувалася на ньому. Отже, як будь-які аркушеві видання, такі об'єкти можуть бути досліджені методами та засобами криміналістичних експертиз.

Як зазначає О. О. Шульга, «потреба удосконалення методик проведення судово-експертних досліджень, підвищення їх ефективності все частіше звертає увагу учених і практиків до такої форми експертного дослідження, в межах якого вивчення наданого об'єкта проводиться силами не однієї, а кількох родів (видів) або класів судових експертиз – комплексної експертизи» [2, с. 172]. Ми погоджуємося з цією думкою, адже результати такого дослідження відображатимуть досягнення різних наук, що значно підвищить якість та об'єктивність розслідування в цілому.

Характер завдань та запитань, що ставляться перед експертом при проведенні мистецтвознавчої експертизи об'єднує надбання різних наук та експертних спеціальностей. У такому разі при проведенні мистецтвознавчої експертизи є потреба у спеціальних знаннях, якими володіють й експерти інших спеціальностей. Велика кількість ідентифікаційних та діагностичних задач при дослідженні об'єктів, що мають історичну або культурну цінність, не вирішуються в межах однієї експертної галузі.

«Послідовність проведення комплексних досліджень залежить від характеру завдань, що вирішуються. Спочатку необхідно проводити криміналістичні експертизи речових доказів і слідів, у тому числі й тих слідів, що залишені на предметах, які є культурними цінностями, потім вирішуються питання мистецтвознавчої експертизи, а завершати експертизу слід дослідженням матеріальної структури предмета злочинного посягання», – вказує О. С. Кофанова [3, с. 8].

При дослідженні нотної літератури ми вважаємо необхідним призначення комплексної технічної експертизи документів та мистецтвознавчої експертизи. Їх об'єктами виступатимуть оригінали та копії документів, утворені за допомогою факсиміле, друкарських засобів та рукописні.

Основне завдання технічної експертизи документів та мистецтвознавчої експертизи є ідентифікація друкарського засобу, яким зразок нотної літератури створено. Для вирішення застосовуються загальні та спеціальні методи (фізико-технічні, хімічні, мікроскопічні, хроматографічні, спектральні тощо). Також застосовуються методи дослідження, що містяться в Державному реєстрі методик проведення судових експертиз.

У судово-слідчій практиці нерідко виникає необхідність встановлення часу виготовлення документа у цілому або його частин і реквізитів. Вирішення цього завдан-

ня дає змогу з'ясувати справжність чи підробленість документа – речового доказу [4, с. 251].

Визначити вік документа – непросте завдання, у першу чергу через відсутність універсального методу і обґрунтованої методології. Саме через це при дослідженні віку зразків нотної літератури використовують надбання усіх галузей експертизи документів (почеркознавчої, авторознавчої, технічної експертизи документів) із застосуванням хімічних, фізико-хімічних та фізичних експертних методів.

Зазвичай в документі аналізують його зміст (опис фактів, події, вказані дати), елементи бланків та реквізити, оцінюють лексику, фразеологію тощо. Така інформація, що свідчить про вік документа, може не відігравати ніякої ролі при дослідженні нотної літератури. Ми вважаємо, що важливу інформацію в такому випадку несуть встановлення марки та моделі друкарської машинки, а також матеріали, з яких виготовлено саме цей нотний примірник (папір, матеріал для обкладинки, клей, барвники, наявність прошивки або металевих скріпок тощо). Таким чином, можливо провести порівняльне дослідження композиційного складу матеріалів об'єктів, наданих на експертизу, з відповідними довідковими матеріалами. Експертам відомі роки випуску радянських, європейських та інших матеріалів письма та паперу. Звичайно, повної бази не існує, але можна встановити додаткову інформацію. До такої відноситься, зокрема, вплив фактів часу, температурних режимів, вологості в приміщенні, де зберігалася або була знайдена нотна література.

Старі документи (ветхие – рос.) становлять своєрідні об'єкти для проведення комплексної технічної експертизи документів та мистецтвознавчої експертизи. Старіння прискорює низька якість паперу та чорнил, вплив світла та наявність в місці, де зберігалися ноти, випаровування активних речовин. Папір втрачає міцність, чорнила вицвітають. До того ж потрібно мати на увазі, що значний вплив на нотну літературу призводить процес користування: з'являються складки, потертості, згинання обкладинки. Якщо це навчальний збірник музичних творів, доволі часто можна побачити креслення, надписи та інші зауваження, що робляться під час занять.

Застосування фотографічних методів дослідження, метод запилення сухим графітним порошком та інші безконтактні методи, на нашу думку, передують методам мистецтвознавчого дослідження. Вони можуть бути проведені у першу чергу, що підтверджує позицію О.С. Кофанової, яка пропонувала проводити насамперед криміналістичні експертизи.

Окремі методи та засоби застосовуються до пошкоджених зразків нотної літератури (склесених, цвілих, розірваних, спалених тощо). Результати такої експертизи залежать від матеріалів, які надаються експерту. Пошкоджені аркуші досліджують на склі за допомогою пінцету. Для збереження та транспортування вони закриваються зверху іншим склом та окантовуються. В деяких випадках деформований папір з нотним текстом змочують дистильованою водою або обробляють паром. Розправлені частини так само досліджують на склі.

Висушені, обвуглені та спопелілі зразки нотної літератури тим більше потрібно спочатку відправити в роботу експерту для проведення судово-технічної експертизи документів. Чорнило та інші барвники на таких аркушах стають майже невидимими, що робить роботу експерта-мистецтвознавця марною, адже він не зможе відповісти на питання як ідентифікаційного, так і діагностичного характеру. До того ж такі документи руйнуються від найменшого дотику. Криміналістична експертиза розробила певні методи вилучення та дослідження спалених документів. Вони не спрямовані на подальше пошкодження та руйнування паперу, та навіть сприяють виявленню тексту та інших позначок на аркушах, отже повинні проводитися в першу чергу, перед проведенням мистецтвознавчої та інших видів експертиз.

Однак призначається комплексна експертиза при розслідуванні, і якщо відповісти на запитання, що виникають у слідчого щодо нотної літератури, в рамках методики

дослідження з однієї спеціальності неможливо. Потрібно проведення кілька окремих незалежних експертиз з кількома експертами різних спеціальностей.

Окремий експерт, що бере участь у прийнятті комплексних рішень розслідування, проводить відповідне дослідження та підписує свою частину висновку. В ній міститься опис ходу дослідження, викладені висновки, відповіді на запитання, і за це кожен експерт несе відповідальність. Висновки зроблені самостійно та без залучення експертів з інших галузей знань підписуються окремо. Проте висновки з експертних питань, що були вирішені комплексно, – підписуються спільно. У цьому випадку кожен досвідчений фахівець має володіти не лише знаннями своєї галузі, а й мати певні знання, пов'язані з суміжними науками, що знайшло своє використання у дослідженні.

Виділяються такі ознаки комплексного дослідження: встановлення не просто фактичних даних, а й обставин, що підлягають доказуванню; участь у провадженні експертів, спеціальні наукові знання яких відносяться до різних класів експертиз; спільний аналіз та колегіальна оцінка проведених досліджень; логічна узгодженість та отримання таких висновків, які не протирічать один одному [5, с. 152].

Визначаючи комплексну експертизу, потрібно наголосити, що вона проводиться експертами різних спеціальностей, які вирішують конкретні питання, пов'язані з різними видами (категоріями) досліджень. Уточнимо, що тут маються на увазі спеціальні знання, а не методи дослідження.

Наразі мистецтвознавча експертиза проводиться як державними установами, так і приватними. Статус експерта набувається особами, що мають вищу освіту, пройшли фахову підготовку, отримали свідоцтво та відомості щодо них внесено до Державного реєстру судових експертів. До загальних вимог також відносяться факт несудимості та дієздатності.

Висновки і пропозиції. Мистецтвознавча експертиза проводиться з метою встановлення наявності чи відсутності доказів того, що твори можуть бути віднесені до спадщини за певного авторства, з'ясувати ступінь збереженості об'єкта, виявити наявність чи відсутність реставрації творів, що належать певному автору або були створені у певний проміжок часу. Відповідні дослідження проводяться у випадках, коли інформація з цього приводу є сумнівною і з будь-яких причин потребує ретельної перевірки експертами. Запитання ідентифікаційного та діагностичного характеру, що подаються на вирішення експертизи нотної літератури, об'єднують знання різних галузей знань, зокрема, експертних спеціальностей. Тому ми вважаємо доцільним призначення в такому випадку комплексної мистецтвознавчої експертизи та судово-технічної експертизи документів.

Експертизі підлягають зразки нотної літератури, що надруковані, переписані від руки та виконані іншими способами. При виявленні таких зразків алгоритм їх фіксації та вилучення не відрізняється від порядку роботи з іншими об'єктами з паперу або картону, що виявляються на місці події.

Ми вважаємо за потрібне зазначити, що послідовність проведення експертиз фахівцями різних галузей знань визначається логікою дослідження та необхідністю збереження об'єкту, навіть якщо аркуші старі, спалені або залиті чи замазані. Тому доцільно в першу чергу працювати методами судово-технічної експертизи документів, а згодом передати до мистецтвознавця. Методи документознавчої експертизи дозволять відновити втрачений текст, позначки, склеїти розірвані шматки, а способи фіксації дозволять мистецтвознавцю вільно працювати з аркушами, без ризику втрати матеріалу, тексту або окремих деталей нотної літератури.

Враховуючи вищевикладене зазначимо, що значна частина експертиз, що призначаються стосовно нотної літератури, носить комплексний характер, адже це обумовлено характером запитань та завдань, які слідство ставить перед експертом. Така експертиза проводиться двома експертами – з боку технічного дослідження (судово-технічна експертиза документів) та мистецтвознавче дослідження (стилістика, історичний аналіз, мистецтвознавство).

Список використаної літератури

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Шульга О.О. Судово-мистецтвознавча експертиза у кримінальному судочинстві України: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2020. 273 с.
3. Кофанова О.С. Теоретичні та практичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злочинних посягань на культурні цінності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2011. 18 с.
4. Воробей О.В., Кофанов А.В. Техніко-криміналістичне дослідження документів: навч. посібник. Київ, 2011. 312 с.
5. Ким Э.П., Цой В.А. Проблемы комплексной экспертизы. *Теория та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Випуск 12. С. 145-152.

References

1. Instruktsiia pro pryznachennia ta provedennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzhen: Nakaz Ministerstva yustytisii Ukrainy 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (data zvernennia: 10.11.2021). [in Ukrainian]
2. Shulha O. O. (2020). Sudovo-mystetstvoznavcha ekspertyza u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy: dys... kand. yuryd. nauk: 12.00.09 / Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav. Kyiv, 273 s. [in Ukrainian]
3. Kofanova O. S. (2011) Teoretychni ta praktychni aspekty vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni zlochynnykh posiahann na kulturni tsinnosti: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. yuryd. nauk: 12.00.09. Kyiv. 18 s. [in Ukrainian]
4. Vorobei O. V., Kofanov A. V. (2011). Tekhniko-kryminalistychnе doslidzhennia dokumentiv: navch. posibnyk. Kyiv, 312 s. [in Ukrainian]
5. Kym E. P., Tsoi V. A. (2012). Problemy kompleksnoi ekspertyzy. Teoriia ta praktyka sudovoi ekspertyzy i kryminalistyky. Vypusk 12. S. 145-152. [in Russian]

Стаття надійшла 15.11.2021 р.

Е. В. Нарожная, заместитель декана экономико-правового факультета,
старший преподаватель
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: narozhna@onu.edu.ua

ПРОВЕДЕНИЕ ЭКСПЕРТИЗЫ НОТНОЙ ЛИТЕРАТУРЫ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ, СВЯЗАННЫХ С ПОСЯГАТЕЛЬСТВОМ НА КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ

Резюме

В статье рассмотрены вопросы, возникающие при расследовании уголовных правонарушений на примере незаконного проведения поисковых работ на объекте археологического наследия, уничтожения, разрушения или повреждения объектов культурного наследия. Проведение отдельных видов экспертиз раскрыто как деятельность экспертов, которая владеет знаниями отдельных отраслей науки. Освещены вопросы проведения комплексной судебно-технической экспертизы документов и искусствоведческой экспертизы. Определены основные методы, которыми пользуются эксперты указанных видов экспертиз. Подчеркнуто, что наиболее перспективным и целесообразным порядком проведения комплексной экспертизы нотной литературы является проведение сначала технической экспертизы документов, что позволит восстановить утраченные фрагменты как материала, так и текста музыкального произведения с учетом методов, которые затем будет использовать эксперт-искусствовед.

Ключевые слова: экспертиза, эксперт, нотная литература, культурные ценности, судебная экспертиза, документ.

O. V. Narozhna, Deputy Dean of the Faculty of Economics and Law,
Senior Lecturer
Odessa I. I. Mechnikov National University
the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics
Frantsuzskiy Boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: narozhna@onu.edu.ua

CONDUCTING AN EXAMINATION OF MUSIC LITERATURE IN THE INVESTIGATION OF OFFENSES RELATED TO ASSAULT ON CULTURAL VALUES

Summary

The article discusses the issues arising in the investigation of criminal offenses on the example of illegal search work at an archaeological heritage site, destruction, destruction or damage to cultural heritage sites. Conducting certain types of examinations is disclosed as the activity of experts who possess knowledge of certain branches of science. The issues of carrying out a comprehensive forensic technical examination of documents and art criticism are highlighted. The main methods used by experts of the above types of expertise have been determined. It was emphasized that the most promising and expedient procedure for carrying out a comprehensive examination of music literature is to first conduct a technical examination of documents, which will allow restoring the lost fragments of both the material and the text of a musical work, taking into account the methods that will then be used by an art expert.

Activities for pre-trial investigation of crimes that encroach on cultural heritage, cultural values, where the objects of examination are music literature, in particular, is a complex multifaceted and multifaceted process to perform the tasks of criminal justice. The specific nature of the investigation of these criminal offenses makes the issue of organizing examinations quite relevant. The multifaceted investigation of these offenses is reflected in its organization, in particular through the use of special art knowledge in procedural and non-procedural forms. The practical purpose of the organization is to determine the optimal direction and content of the investigation, optimize its purpose, forces and means necessary to achieve it, the correct placement of forces and the creation of appropriate conditions.

The growing needs of modern society in the use of knowledge in the field of art history does not bypass the field of justice. Understanding the importance of special knowledge for establishing factual data gives grounds to consider forensic science as an independent institution for the protection of the rights and legitimate interests of citizens, legal entities and the interests of the state as a whole.

Keywords: examination, expert, musical literature, cultural values, forensic examination, document.